

Արկադի ԱՎՈՊՈՎ

**ԱՐԵՎՍՏՅԱՆ ՇԻՐԱԿԸ ԿԱՐՍԻ ԳԵՆԵՐԱԼ-ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻ
ՁԵԿՈՒՑԱԳՐԵՐՈՒՄ (1890-ական թթ.)**

Որպես հետևանք 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի՝ Ռուսաստանին անցած տարածքներում ի հայտ են գալիս նոր վարչական միավորներ՝ Բաթումի և Կարսի մարզերը: Առաջինի կազմում ընդգրկված էին Բեռլինի 1878թ. հուլիսի 1-ի պայմանագրով Ռուսաստանին անցած սևծովյան շրջանները, ինչպես նաև «Աշխարհացոյց»-յան Գուգարք մահանգի Կդարքք գավառը, որի տարածքում Օսմանյան տիրապետության ժամանակաշրջանում ձևավորված վարչամիավորներն էին՝ Արտանուջը, Շավշեթը և Լիվանեն (Արդվին):

Բեռլինի պայմանագրով Ռուսաստանին անցած շրջաններից Կարսը, Կաղզվանը, Արդահանը և Օլթին ընդգրկվում են նորաստեղծ Կարսի մարզ: Վրացի մեծամուն հնագետ Է. Թաղայշվիլի կարծիքով, Օլթիի և Արդահանի օկրուգների ընդգրկումը Կարսի մարզ արհեստական էր ու սխալ, քանի որ աշխարհագրական, պատմական և ազգագրական տեսանկյուններից այդ օկրուգները ոչ մի ընդհանուր բան չունեին Կարսի մարզի մյուս օկրուգների՝ Կարսի և Կաղզվանի հետ: Վերջիններս Է. Թաղայշվիլին պատմական և ազգագրական տեսանկյուններից համարում էր բուն հայկական տարածքներ՝ ի տարբերություն «Վրաստանի անբաժանելի հատվածներ Օլթիի և Արդահանի»: Թաղայշվիլին կարծում էր, թե Ղոբոխի ավազանում ընկած Օլթիի օկրուգը պիտի կցվեր Բաթումի մարզին, իսկ Կուր գետի վերնագավառն զբաղեցնող Արդահանի օկրուգը՝ որպես Ջավախքի մի մաս, Թիֆլիսի մահանգին¹: Եթե առաջնորդվենք Թաղայշվիլի տրամաբանությամբ, ապա անիմաստ էր Կարսի մարզի՝ որպես առանձին վարչական միավորի գոյությունն ընդհանրապես, քանի որ կարելի էր Կարսն ու Կաղզվանն իրենց հերթին միացնել Երևանի մահանգին՝ իբրև Ախուրյան և Արաքս գետերի ավազաններում ընկած շրջաններ:

Նորաստեղծ Կարսի մարզն ընդգրկում էր Մեծ Հայքի Այրարատ աշխարհի Շիրակ, Արշարունիք և Վանանդ, Գուգարքի՝ Արդահան, Տայքի Կող, Բերդացիոք, Պարտիզացիոք և Բողխա գավառները: Պատմամշակութային բազմաթիվ հուշարձաններով հարուստ պատմական Շիրակի արևմտյան մասը՝ Շորագյալի և Աղբաբայի տեղամասերի տեսքով, ընդգրկվեց Կարսի մարզի նույնանուն օկրուգ, ինչը նպաստեց միջնադարյան Հայաստանի շիրակյան ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրությանը: Այդ գործում աչքի ընկան XIX-XX դարերի մեծագույն գիտնականներ Ն. Մառը, Թ.Թորամանյանը, Հ.Օրբելին, Ն.Ադոնցը և այլք:

Թուրքական տիրապետությունն իր բացասական կնիքն էր թողել հայահոծ այս շրջանի վրա: XIX դարի վերջին քառորդին այնտեղ մեծ թիվ էին կազմում ինչպես ավերակ ու լքված, այնպես էլ մահմեդականաշատ բնակատեղիները, որոնց մասին վկայում են Վրաստանի պատմության կենտրոնական պետական արխիվի (այսուհետև՝ ՎՊԿՊԱ) մի շարք ֆոնդերում պահպանվող վավերագրերը: Հրատարակվող

¹ Э.Ткайшвили, Археологическая экспедиция 1918 г. в южные провинции Грузии, Тб., 1952, с. 17.

փաստաթղթերը մեր կողմից հավաքագրվել են 2012թ. հունիսին և զետեղված են ՎՊԿՊԱ թիվ 12 ֆոնդում (фонд 12 – Канцелярия главноначальствующего гражданской частью на Кавказе (1883-1905) - ед. хр. 19646): Դրանք արտացոլում են Ախուրյանի ավազանի և մասնավորապես Արևմտյան Շիրակի բնակավայրերի ժողովրդագրական պատկերը, ազգային կազմը և կրոնադավանաբանական նկարագիրը:

Փաստաթղթերը դասավորված են ժամանակագրական հաջորդականությամբ և հրատարակվում են առաջին անգամ:

Всеподданейший отчет о состоянии Карсской области за 1889 г.

Ф. 12, оп. 7, д. 3950 /58 листов/

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1890 г.

Военный губернатор Карсской области, Генерального штаба генерал-майор Томич

5 декабря 1890 г.

Гор. Карс.

Приложение 5 к главе 1

Ведомость

Населенным пунктам карсской области, с показанием числа дымов, душ и национальности коренного населения

К 1-му январю 1890 года

Листы 21-25

N	Название населенных пунктов	Число		Национальность
		Дымов	душ	
Шурагельский участок				
1	Агузум арм.	35	270	Арм.*
2	Агузум мус.	50	400	Крп.
3	Аг-Булах	24	196	Кпх.-ш
		7	45	Кпх.-с
		5	60	Тур.
		1	21	Кур.
4	Аджам Маврак	51	370	Арм.
5	Ани	21	165	Тур.
		7	40	Кур.
6	Араз -оглы	41	320	Арм.
7	Аралых	40	330	Кпх.
8	Аргино	17	150	Тур.
		1	11	Кур.
9	Астакана	35	280	Крп.-ш
10	Ашага-Кядыкляр	55	410	Арм.
11	Баджы-оглы	50	419	Кпх.-ш
12	Байрахтар	30	331	Арм.
13	Баш-Кядыкляр	74	730	Арм.
14	Баш-Шурагель	119	1161	Арм.

* Այստեղ և հետագայում ազգությունները ներկայացված են ըստ բնագրի (Ս.Ա.):

15	Вартанлы	58	610	Արմ.
16	Гаджи-Пири	19	612	Кпх.-с
17	Гаджи-Вали	53	612	Гр.
		2	9	Արմ.
		3	31	Тур.
18	Герхана	40	438	Արմ.
19	Гамза кярак	85	760	Արմ.
20	Гореловка	41	409	Дух.
21	Гюлли – Булаг	90	763	Кпх.-ш
22	Дайналых	53	400	Кпх.-ш
23	Далавер	3	18	Кпх.-ш
		50	401	Кпх.-с
24	Джала	88	710	Արմ.
25	Джарджи	10	86	Тур.
26	Дилян	14	132	Кпх.-с
		6	30	Тур.
		3	28	Кур.
27	Иланлы	32	264	Кпх.-ш
28	Инджадара	36	284	Тур.
29	Каракаш	73	600	Кпх.
30	Каракилиса	64	438	Кпх.
31	Карамамед	35	360	Արմ.
32	Кармир ванк	18	170	Արմ.
33	Кечит	23	182	Тур.
34	Кизил-Даш	46	395	Кпх.-ш
		2	20	Кпх.-с
35	Кизил-чахчах	148	1319	Արմ.
36	Кинак	48	406	Кпх.-ш
37	Кириловка	60	538	Дух.
38	Кмлы больш	84	637	Кпх.
39	Кмлы малые	34	315	Кпх.
40	Коша-ванк	28	320	Արմ.
41	Куюджух	31	232	Արմ.
		1	4	Кур.
		65	573	Кпх.-ш
42	Кюльверан	5	48	Кур.
43	Кюрук-дара	75	660	Արմ.
		1	11	Тур.
44	Мокюз	71	619	Тур.
		2	10	Кпх.-с
45	Молла-Муса	72	512	Кпх.-ш
46	Огузлы	87	719	Արմ.
47	Оджах-кули	69	616	Արմ.
48	Орта-Кядыкляр	43	363	Արմ.
49	Охча-оглы	75	608	

50	Паргет Бол.	48	365	Арм.
		45	327	Тур.
		1	10	Кур.
51	Пирвали	73	724	Арм.
52	Палдырван	69	683	Арм.
53	Сейди	23	226	Кпх.-ш
54	Спасовка	69	691	Дух.
55	Субботань	65	688	Гр.
		45	344	Тур.
		2	12	Кур.
56	Тазакент	19	166	Арм.
57	Терпение	70	724	Дух.
58	Тихнись арм	74	580	Арм.
59	Тихнись мус.	40	295	Тур.
60	Узун -Килиса	70	759	Арм.
Итого		3322	29113	
Агбабинский участок				
1	Амасия	33	295	Кпх.
2	Балыхлы	33	234	Кпх.
3	Бахчалы	21	180	Кпх.
4	Безиргян	56	562	Арм.
5	Гелли	31	227	Кпх.
6	Гюллиджа	26	214	Кпх.
7	Даш-кепри	38	276	Кпх.
8	Дюзкент	500	400	Кпх.
9	Ибиш	42	316	Кпх.
10	Иланлы	18	158	Кпх.
11	Карабулаг	29	237	Кпх.
12	Каранамаз	37	312	Кпх.
13	Карачанта	48	379	Кпх.
14	Кизил-килиса	30	221	Кпх.
15	Магараджик	40	341	Кпх.
16	Мумухан	16	120	Кпх.
17	Муслухли	20	128	Кпх.
18	Оксуз	10	76	Кпх.
19	Ордакю	19	262	Кпх.
20	Сельдаглан	30	260	Кпх.
21	Сных	18	135	Кпх.
22	Согютли	10	76	Кпх.
23	Султанабад	19	262	Кпх.
24	Тазакент	17	149	Кпх.
25	Тапакей большой	32	220	Кпх.
26	Тапакей маленький	24	175	Кпх.
27	Ханчалы	31	201	Кпх.

28	Хозыкент	30	242	Кпх.
29	Чахмах	29	250	Кпх.
30	Шиш-тапа	17	141	Кпх.
31	Элляр-эюги	31	261	Кпх.
Итого		893	7227	

Подлинник: печатный.

Фонд 12 опись 7, д. 4003

Обзор Карсской области за 1895 год

(приложение к Всеподданейшему отчету военного губернатора Карсской области)

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1896.,

Ведомость

Лит. Б. Листы 29-36

Населенным пунктам карсской области, с показанием числа дымов, душ и национальности коренного населения

К 1-му январю 1896 года

N	Название населенных пунктов	Число				Национальность
		Число дымов	Мужского пола	Женского пола	Обоего пола	
Шурагельский участок						
1	Агузум арм.	38	206	165	371	Арм.-грг
2	Агузум мус.	49	207	207	414	Крп.-шт.
3	Аг-Булах	23	121	104	225	Крп.-шт.
		7	27	26	53	Крп.сун.
		5	36	32	68	Трк.сун.
		1	12	12	24	Крд.сун.
4	Аджам Маврак	54	243	201	444	Арм.-грг
5	Ани	21	98	90	188	Трк.сун.
		7	20	20	40	Крд.сун.
6	Араз -оглы	42	198	187	385	Арм.-грг
7	Аралых	40	171	179	350	Крп.-шт.
8	Аргино	17	80	89	169	Трк.сун.
9	Астахана	35	168	149	317	Крп.шт.
10	Ашага-Кядыкляр	55	234	231	465	Арм.-грг
11	Баджы-оглы	50	246	206	452	Крп.шт.
12	Байрахтар	31	200	201	401	Арм.-грг
13	Баш-Кядыкляр	74	432	405	837	Арм.-грг
14	Баш-Шурагель	120	605	624	1229	Арм.-грг
15	Варганлы	58	366	279	645	Крп.шт.
16	Гаджи-Пири	19	95	73	168	Крп.сун.
17	Гаджи-Вали	52	377	339	716	Греки
		2	14	9	23	Трк.сун.
18	Гамза кярak	87	447	390	837	Арм.
19	Герхана	43	262	289	551	Арм.
20	Гореловка	41	234	216	450	Духоб.
21	Гюлли – Булаг	-	-	-	-	-
22	Дайналых	53	221	230	451	Крп.шт.
23	Далавер	-	-	-	-	-

24	Джала	89	385	382	767	Арм.-грг
25	Джарджи	11	51	43	94	Трк.сун.
26	Дилан	14	76	60	136	Крп.сунт.
		6	22	18	40	Крд.сун.
		5	16	17	33	Крп.шт.
27	Иланлы	33	163	137	300	Крп.шт.
28	Инджадара	36	153	155	308	Трк.сун.
29	Каракаш	73	350	284	634	Крп.шт.
30	Каракилиса	64	261	257	518	Крп.шт.
31	Кара126мамед	-	-	-	-	-
32	Кармир ванк	19	106	90	196	Арм.-грг
33	Кечит	23	102	102	204	Трк.сун.
34	Кизил-Даш	-	-	-	-	-
35	Кизил-чахчах	150	796	763	1559	Арм.-грг
36	Кинак	48	218	228	446	Крп.шт.
37	Кириловка	56	297	305	602	Духоб.
38	Кмлы большие	84	352	337	689	Крп.шт.
39	Кмлы малые	34	179	164	343	Крп.шт.
40	Кошаванк	29	131	123	254	Арм.
41	Куюджук	35	152	154	306	Арм.
42	Кюльверан	71	201	326	527	Крп.шт.
		5	31	20	51	Крд.сун.
43	Кюрюк-дара	81	400	408	808	Арм.-грг
44	Мокюз	69	374	340	714	Трк.сун.
		2	11	6	17	Крп.сун.
45	Молла-Муса	72	283	267	550	Крп.шт.
46	Огузлы	89	382	432	814	Арм.
47	Оджаг-кули	67	342	367	709	Арм.
48	Орта-Кядыкляр	45	227	240	467	Арм.
49	Охча-оглы	75	335	333	668	Крп.шт.
50	Паргет Бол.	46	243	240	483	Трк.сун.
		49	198	188	386	Арм.-грг
51	Палдырван	73	410	413	823	Арм.-грг
52	Пирвали	83	419	443	862	Арм.-грг
53	Сейды	23	230	115	345	Крп.сун.
54	Спасовка	73	416	406	822	Духоб.
55	Субатань	67	362	359	721	Греки
		47	171	187	358	Трк.сун.
56	Тазакент	20	93	96	189	Арм.-грг
57	Терпение	74	429	454	883	Духоб.
58	Тихнись арм	75	356	294	650	Арм.-грг
59	Тихнись мус.	40	154	176	330	Трк.сун.
60	Узун -Килиса	73	436	481	917	Арм.-грг
Итого		3152	15633	15163	30796	
Агбабинский участок						
1	Амасия	30	143	147	290	Крп.сун.
		3	12	14	26	Крп.шт.
2	Балыхлы	33	142	146	288	Крп.сун.
3	Бахчалы	16	60	69	129	Крп.сун.
		5	43	34	77	Крп.шт.
4	Безиргян	19	77	76	153	Арм.-гр.

5	Гелли	25 7	119 13	111 11	230 24	Крп.сун. Крп.шт.
6	Гюлли-Булаг	91	441	419	860	Крп.шт.
7	Гюллиджа	26	123	120	243	Крп.шт.
8	Джабаджи	38	163	143	306	Крп.сун.
9	Даш-кепри	36 2	159 9	134 14	293 23	Крп.шт. Крп.шт.
10	Далавер	51 3	235 13	200 10	443 23	Крп.сун. Крп.шт.
11	Дюзкенд	50	256	232	488	Крп.шт.
12	Ибиш с посел- ком Айчинглы	42	204	192	396	Крп.шт.
13	Иланлы	18	108	88	196	Крп.шт.
14	Карабулаг	30	142	121	263	Крп.сун.
15	Карамамед	42	246	232	478	Арм.-гр.
16	Каранамаз	32 6	126 58	121 48	247 106	Крп.шт. Крп.сун.
17	Карачанга	48	221	218	439	Крп.шт.
18	Кизил Даш новый	38	156	158	314	Крп.шт.
19	Кизил Даш старый	10	74	64	138	Крп.сун.
20	Кизил-килиса	32	128	129	257	Крп.сун.
21	Магараджик	40	201	202	403	Крп.шт.
22	Мумухан	15	79	84	163	Крп.сун.
23	Муслузли	11 9	53 35	45 24	98 59	Крп.сун. Крп.шт.
24	Оксуз	11	44	50	94	Крп.шт.
25	Ордаклис поселком Гонджали	29	143	141	284	Крп.сун.
26	Сных	10 8	40 29	51 29	91 58	Крп.сун. Крп.шт.
27	Сельдаглан	30	154	155	309	Крп.сун.
28	Согюгли	11	49	43	92	Крп.сун.
29	Султанабад	27	99	109	208	Крп.сун.
30	Тазакенд	16	85	78	163	Крп.сун.
31	Тапакей большой	27 6	105 27	90 27	195 54	Крп.сун. Крп.шт.
32	Тапакей маленький	24	103	90	193	Крп.сун.
33	Ханчалы	31	112	114	226	Крп.сун.
34	Хозыкент	13 17	79 79	62 61	141 140	Крп.сун. Крп.шт.
35	Чакмах	9 20	64 95	56 76	120 171	Крп.сун. Крп.шт.
36	Шиш-тапа	12 5	58 19	54 14	112 33	Крп.сун. Крп.шт.
37	Эляр-эюги	31	154	140	294	Крп.сун.
	Итого	1145	5377	5054	10431	

Подлинник: печатный.

Обзор Карсской области за 1897 г.

Ф. 12, оп. 7, д. 4032 /на 69 листах/

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1898 г.

Ведомость

Лит. Б. /листы 39-46/

Населенным пунктам Карсской области, с показанием числа дымов, душ и национальности коренного населения

К 1-му январю 1898 года

N	Название населенных пунктов	Число				Национальность
		Число дымов	Мужского пола	Женского пола	Обоего пола	
Шурагельский участок (резиденция село Аргино)						
1.	Агузум арм.	38	221	181	402	Арм.-грг
2.	Агузум мус.	49	237	234	471	Крп.-шт.
3.	Аджам Маврак	54	263	221	484	Арм.-грг
4.	Ани	21	103	101	204	Трк.шт.
		7	21	23	44	Трк.сун.
5.	Араз -оглы	42	210	205	415	Арм.-грг
6.	Аралых	40	193	202	395	Крп.-шт.
7.	Астахана	35	182	171	353	Крп.шт.
8.	Аг-Булах	23	127	121	248	Крп.-шт.
		7	29	28	57	Крп.сун.
		5	37	33	70	Трк.сун.
		1	12	12	24	Крд.сун.
9.	Ашага-Кядыкляр	55	250	249	499	Арм.-грг
10.	Аргино	17	87	98	185	Трк.сун.
11.	Баш-Шурагель	120	649	681	1330	Арм.-грг
12.	Баш-Кядыкляр	74	466	436	902	Арм.-грг
13.	Баджы-оглы	50	255	218	473	Крп.шт.
14.	Байрахтар	31	217	218	435	Арм.-грг
15.	Варганлы	58	393	298	691	Крп.шт.
16.	Гаджи-Пири	19	102	82	184	Крп.сун.
17.	Гаджи-Вали	52	398	368	766	Греки
		2	15	9	24	Трк.сун.
18.	Гамза кярак	87	480	437	917	Арм.
19.	Герхана	43	269	296	565	Арм.
20.	Гореловка	41	233	224	457	Духоб.
21.	Дайналых	53	245	258	493	Крп.шт.
22.	Джала	89	409	422	831	Арм.-грг
23.	Джарджи	11	56	42	98	Трк.сун.
24.	Дилан	16	79	70	149	Крп.сунт.
		6	24	21	45	Крд.сун.
		5	17	17	34	Крп.шт.
25.	Иланлы	33	168	146	314	Крп.шт.
26.	Инджадара	36	160	164	324	Трк.сун.
27.	Каракаш	73	365	302	667	Крп.шт.
28.	Каракилиса	64	276	279	555	Крп.шт.
29.	Кармир ванк	19	117	103	220	Арм.-грг
30.	Кечит	23	108	112	220	Трк.сун.

31.	Кизил-чахчах	150	849	841	1690	Арм.-грг
32.	Кинак	48	227	242	469	Крп.шт.
33.	Кириловка	56	284 4	300 4	594 8	Духоб. Русские прав.
34.	Кмлы большие	84	375	357	732	Крп.шт.
35.	Кмлы малые	34	186	167	353	Крп.шт.
36.	Кошаванк	29	143	133	276	Арм.гр.
37.	Куюджук	35	159	164	323	Арм.гр.
38.	Кюльверан	71 5	213 32	347 24	560 56	Крп.шт. Крд.сун.
39.	Кюрюк-дара	81	432	444	876	Арм.-грг
40.	Мокюз	69 2	387 13	356 7	743 20	Трк.сун. Крп.сун.
41.	Молла-Муса	72	300	289	589	Крп.шт.
42.	Огузлы	89	410	471	881	Арм.гр.
43.	Оджаг-кули	67	372	396	768	Арм.гр.
44.	Орта-Кядыкляр	45	241	247	488	Арм.гр.
45.	Охчи-оглы	75	352	344	696	Крп.шт.
46.	Паргет Бол.	46 49	253 210	247 201	500 411	Турки и курды Арм.-грг
47.	Палдырван	73	445	444	889	Арм.-грг
48.	Пирвали	89	461	467	928	Арм.-грг
49.	Плодотворное (бывш.Терпение)	74	430	454	884	Духоб.
50.	Сейды	23	241	121	362	Крп.сун.
51.	Спасовка	73	419	404	823	Духоб.
52.	Субатань	47 67	182 279	194 374	376 753	Греки Трк.сун.
53.	Тазакент	20	102	99	201	Арм.-грг
54.	Тихнись арм	75	385	319	704	Арм.-грг
55.	Тихнись мус.	40	161	192	353	Трк.сун.
56.	Узун -Килиса	73	470	499	969	Арм.-грг
Итого		3160	16600	16230	32830	
Агбабинский участок						
1	Амасия	30 3	146 16	147 18	293 34	Крп.сун. Крп.шт.
2	Бальхлы	36	155	153	308	Крп.сун.
3	Бахчалы	16 8	63 50	76 41	139 91	Крп.сун. Крп.шт.
4	Безиргян	26	119	117	233	Арм.-гр.
5	Гелли	25 7	127 16	99 24	226 40	Крп. шт. Крп. сун.
6	Гюллибулах	91	456	476	932	Крп.шт.
7	Гюлиджа	26	147	125	272	Крп.шт.
8	Джабаджи	38	170	168	338	Крп.сун.
9	Даш-кепри	36 2	151 11	134 17	285 28	Крп.шт. Крп.сун.
10	Далавер	51 3	246 17	232 13	478 30	Крп.сун. Крп.шт.
11	Дюзкенд	50	250	235	485	Крп.шт.
12	Ибгиш с поселком	42	219	180	399	Крп.шт.

	Այժմի անուն					
13	Իլանլի	18	106	108	214	Կրթ. շտ.
14	Կարաբուլաղ	30	171	140	311	Կրթ. սյն.
15	Կարամամեդ	42	254	230	484	Արմ.-գր.
16	Կարանամազ	32	136	136	272	Կրթ. շտ.
		6	62	53	115	Կրթ. սյն.
17	Կարաչանտա	50	227	202	429	Կրթ. շտ.
18	Կիզիլ Դաշ նո՞վյի	10	47	44	91	Կրթ. շտ.
19	Կիզիլ Դաշ ստարի	38	163	146	309	Կրթ. սյն.
20	Կիզիլ-կիլիսա	32	127	122	249	Կրթ. սյն.
21	Մագարաճիկ	40	210	183	393	Կրթ. շտ.
22	Մումուխան	15	63	68	131	Կրթ. սյն.
23	Մուսլուխլի	24	97	94	191	Կրթ. շտ.
24	Օքսուզ	11	53	49	102	Կրթ. շտ.
25	Օրճակլի ս պոսեղոմ Գոնճակալի	29	151	149	300	Կրթ. սյն.
26	Տնիկ	10	35	33	68	Կրթ. սյն.
		8	15	13	28	Կրթ. շտ.
27	Տեղաճակալ	30	160	165	325	Կրթ. սյն.
28	Տոցյուղի	11	46	38	84	Կրթ. սյն.
29	Տուղտանաբաճ	27	119	117	236	Կրթ. սյն.
30	Տազակենճ	26	82	79	161	Կրթ. սյն.
31	Տաթաթեյ խոշո	27	109	104	213	Կրթ. սյն.
		6	29	27	56	Կրթ. շտ.
32	Տաթաթեյ խոշո	24	108	92	200	Կրթ. սյն.
33	Ճանչակալ	31	127	131	258	Կրթ. սյն.
34	Ճոզիկենտ	30	193	148	343	Կրթ. շտ.
35	Ճախմախ	9	61	53	114	Կրթ. սյն.
		20	84	74	158	Կրթ. շտ.
36	Շիշ-թաթա	12	61	51	112	Կրթ. սյն.
		5	30	18	48	Կրթ. շտ.
37	Քլյար-էոցի	31	177	162	339	Կրթ. սյն.
Իտոց		1164	5659	5284	10943	

Ստորագրող: տպոգրաֆիկ.

Բնակչության խմբավորումներ

Արմ.	արմենի
Արմ.-գրգ.	արմենի ցրիցորիանցի
Գր.	ցրեկի
Դուխոբ.	Դուխոբորի
Կրթ.	կարաթաթախի
Կրթ.-ի	կարաթաթախի շիիտի
Կրթ. շտ.	կարաթաթախի շիիտի
Կրթ.-ս	կարաթաթախի սուննիտի
Կրթ. սյն.	կարաթաթախի սուննիտի
Կրճ. սյն.	կուրճի սուննիտի
Կուր.	կուրճի
Կրճ. սյն.	կուրճի սուննիտի
Կրճ. շտ.	կուրճի շիիտի

ЗАПАДНЫЙ ШИРАК В ОТЧЕТАХ КАРССКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА (1890-ые гг.)

___ *Резюме* ___

___ *А. АКОПОВ* ___

После Берлинского трактата 1878 г. на территориях, отошедших России, были сформированы две области – Батумская и Карсская. В состав первой входили Аджария и древнеармянская область Кхарчк (на территории Кхарчка в период османского правления существовало несколько административных единиц – Ливане, Шавшет и Артанудж). В состав Карсской области вошли округа Карс, Ардаган, Кагызван и Ольты. Издаваемые документы представляют интереснейшие материалы по истории Западного Ширака, который в 1890-ые гг. входил в состав Шурагельского и Агбабинского участков Карсского округа. Во “Всеподданнейших” отчетах Карсского генерал-губернатора сохраняется довольно обширная информация об этно-демографической и конфессиональной картине Западного Ширака. К отчетам приобщены также ведомости с различными статистическими данными, которые могут представлять интерес как для специалистов-историков, так и для широкого круга читателей. Представленные документы выбраны из фонда Центрального государственного исторического архива Грузии 12 (Канцелярия главноначальствующего гражданской частью на Кавказе (1883-1905)).